

Den sextonde tyska Bachfesten.

Torsdagen den 20 september 1928 samlades i den vackra staden Kassel i Tyskland det nya tyska Bachsällskapet, som nu räknar ej mindre än inemot 2,000 medlemmar, däribland ett dussintal svenskar, för firande av den sextonde tyska Bachfesten. Från det stora landets alla hörn och kanter anlände under dagens lopp medlemmar av den efter kriget allt livaktigare föreningen. Sällskapet, som tagit till sin uppgift att genom om möjligt årligen återkommande Bachfester och genom utgivande av värdefull litteratur sprida kännedom om Johann Sebastian Bach och hans mera betydande föregångares och efterföljares verk, grundades 1899, i samma ögonblick som det gamla Bachsällskapet efter fullbordat arbete upplöstes. Detta år 1850 grundade sällskapet åter hade haft till arbetsmål att utgiva en fullständig kritisk upplaga av Bachs verk.

Av spetsarna i sällskapet märktes den från sitt besök i Sverige förlidit år här kände och högt uppskattade professorn och universitetsrektorn i Münster *Julius Smend*, som sedan en lång följd av år är sällskapets ordförande, direktören för Berlins Singakademi, prof. *Georg Schumann*, kantorn i Kreuzkirche i Dresden, ledaren av den berömda Kreuzkören, prof. *Otto Richter*, den gamle vördade kyrkomusikkämpen, prof. *Arnold Mendelssohn* från Darmstadt, universitetsmusikdirektören, prof. *Ernst Schmidt* från Erlangen m. fl.

Efter ett kort sammanträde, varvid bl. a. beslöts, att nästa års Bachfest skulle förläggas till Leipzig, då Matteuspassionen utan strykningar kommer att framföras under ledning av den nuvarande Thomaskan-

torn, prof. *Karl Straube*, höll prof. *Max Schneider* från Breslau ett föredrag över ämnet »Heinrich Schütz und wir». *Schneider* var av den meningen, att *Schütz'* verk endast borde uppföras i den miljö, för vilken de voro skapade, nämligen den protestantiska gudstjänsten. *Schütz'* musik vore gudstjänstmusik och finge därför aldrig bli självändamål. Masskörer vore att förkasta, endast solister eller kammarmusikbesättning kunde helt uppenbara den schützska musikens skönheter. Han yttrade vidare, att *Schütz'* musik, lösryckt från sitt av kompositören bestämda sammanhang med gudstjänsten, skulle verka tråkig och tröttande, samt underkastade programmet för aftonens Schützkoncert, som upptog ej mindre än fyra omfattande verk av den store Bachföregångaren, däribland hans *Musikalische Exequien* och den här i Storkyrkan uppförda *Matteuspassionen*, en dräpande kritik. Att *Schneiders* prognos i fråga om den sista punkten ej håller streck, bevissade redan den i Martinskyrkan avhållna konserten. Den till sista plats fyllda helgedomen, rymmande omkring 3,000 personer, vittnade om att publiken ej avskräckts vare sig av namnet *Schütz* eller av det så kraftigt tillskurna programmet. I fulla tre timmar sutto åhörarna andäktigt lyssnande. Introitus bildade det åttastämmiga »*Deutsche Magnificat*», ett praktfullt stycke för kör a cappella. Vidare förekom som nämnts mästarens »*Musikalische Exequien*», det första tyska requiet, till ord ur bibeln. Verket, som sönnerfaller i tre delar, är komponerat till *Schütz'* »*Landesvaters*», den gudfruktige och musikalske *Heinrich Posthumus Reuss*, begravning

1636. Philipp Spitta, utgivaren av Schütz' samlade verk, har yttrat, att ingen tysk furste torde fått en härligare dödsmässa. I fråga om textvalet skall fursten själv ha haft del. Redan i livstiden lät han förfärdiga sin kista, vars lock och sidor han försåg med av honom valda bibelspråk och psalmverser. Dessa bibelspråk utgöra texten till den första delen av verket. Andra delen är komponerad till den av fursten förordnade texten för likpredikan: »Herr, wenn ich dich nur habe», och den tredje har Simeons lovsång till underlag. Slutligen framfördes Schütz' Matteuspassion, detta liksom de föregående körverken sjunges a cappella, alltså utan något som helst stöd av instrument. Evangelisten, Anton Topitz från Berlin, hade sin plats i koret, framställaren av Kristuspartiet stod högt uppe vid orgelspelbordet och de övriga solisterna voro placerade på den för den stora kören för tillfället uppförda läktaren under orgelpodiet, ett försök sålunda att helt återställa verket i dess ursprungliga gestalt. Men vilka svårigheter i intonationsavseende! Skulle det lyckas, för solisterna å ena sidan och för a cappellakören å den andra? Jo, minsann, det hela förlöpte utan den minsta detonation, utan det minsta missöde, vilket jag, uppriktigt sagt, icke hade vågat föreställa mig skulle bliva fallet. Allt hade nu varit bra, om icke evangelisten där framme vid altaret varit klädd i — frack och vit halsduk och sålunda så litet som möjligt erinrade om den »Geistlicher», han skulle företräda.

Andra dagen inleddes med ett kammarmusikprogram, upptagande uteslutande verk av J. S. Bach, samt avslutades med en kantatafton, då ej mindre än fyra av mästarens kyrkokantater kommo till utförande.

Kammarmusikkonsertens mest intressanta verk var »Das musikalische Opfer», det av Bachs instrumentala arbeten, som närmast föregick »Die Kunst der Fuge», med vilket det för övrigt företer påtaglig släktskap. Härjämte framfördes altkantaten »Widerstehe doch der Sünde», d-mollpartitan, med den berömda Ciaconnan, spelad av prof. Flesch från Berlin, samt den sjätte Brandenburgkonserten i B-dur.

Kantataftonen blev, som alltid vid Bachfesterna, en höjdpunkt. Den första av de kantater, som kommo till utförande, »Brich dem hungrigen dein Brot», talar om den givmildhet och det medlidande för de nödställda, som Gud kräver av sina barn, kantaten »Wie schön leuchtet der Morgenstern» är vad första kören beträffar en naturmålning av sällsammaste art, kantaten »Herr, gehe nicht ins Gericht» behandlar ämnet samvetet och domen och den sista kantaten »Der Himmel lacht, die Erde jubiliert», predikar över påskdagens evangelium, om uppståndelse och evigt liv. Framförandet ägde rum i den stora Stadthalle, som icke ens den, med sina över 3,000 sittplatser, kunde taga emot alla, som önskade komma in. Den värdigaste lokalen för dylika verk är och förblir dock kyrkan, för vilken de ju äro skrivna. Men det är påfallande, hur Bachs verk äro i stånd att viga snart sagt varje rum till ett heligt tempel. Så blev också här den profana konsertsalen mättad av andaktsfull stämning och livgivande ro. Åhörarna syntes djupt gripna, ett plump försök till applåder nedhyssjades energiskt och under högtidlig tystnad skildes publik och medverkande från varandra.

Tredje dagens förmiddagskonsert bjöd på två körkantater, en solokantat, orgel- och pianoverk. Thomasorganisten Günther Ramin, som

åtnjuter anseende att vara en ej överträffad mästare på sitt instrument, föredrog först den stora Pas-sacaglian i c moll och längre fram i programmet Preludium och fuga i D dur. Ramins spel präglas av största klarhet, en i minsta detalj utarbetad frasering och benhård rytmik. Med öronbedövande bifall hälsades också hans glänsande prestationer, trots att publiken under spelet icke fått beskåda varken hans händer eller hans fötter. Tvenne Bachkonserter för tre pianon, i d moll och C dur, stodo därjämte på detta program. Vid första flygeln satt prof. Georg Schumann, vilken trots sina 62 år fortfarande är en ensemblespelare av, som det i vida kretsar anses, ouppnådda mått. En Bachskribent, Joh. Schreyer, har påstått, att dessa här spelade konserter skulle vara oäkta, d. v. s. icke härstamma från J. S. Bach. Jag tillät mig framkasta spörsmålet till prof. Schumann, som emellertid bestämt bestred Schreyers hypotes. »Sie sind und verbleiben urecht», förklarade prof. Schumann. Kantaterna som framfördes voro sopranskantaten »O holder Tag, erwünschte Zeit», överlägset sjungen av Lotte Leonard, den »världsliga» kantaten »Auf Frühlings Wiederkehr» — vilken ljuvlig musik! — och den åtta-stämmiga »Nun ist das Heil und die Kraft».

Med h-mollmässan samma dags afton nådde Bachfesten sin höjdpunkt — om det överhuvud är möjligt att tala om en sådan. Salen var nu fylld till sista ståplats, ett bevis på vilken popularitet detta verk tillvunnit sig. Och dock finnes det väl intet verk i körlitteraturen, som liksom h-mollmässan ställer rent av övermänskliga anspråk på åhöraren i fråga om själslig koncentration och mottagningsförmåga. Undantagandes ett par efterspel förekomma icke

några som helst strykningar. Det sades mig, att intresset för mässan uppammats genom under de senaste åren allt oftare återkommande uppföranden av verket. Mer och mer strömmar folket till, för flere och flere blir Bach den outtömliga källan till vederkvickelse och uppbyggelse.

Söndagen, Bachfestens fjärde och sista dag, inleddes redan kl. 9 på morgonen med festgudstjänst i Martinskirche. Då jag en dryg halvtimme före gudstjänstens början kom vandrande på väg till kyrkan, blev jag vittne till något rätt komiskt. En jämn ström av folk med kyrkan som mål vällde gatan fram. Såväl människornas uppsyn som yttranden här och där gävo vid handen, att oro var å färde. »Vi måste komma in», hörde jag någon säga. Takten ökades mer och mer. Plötsligt började någon att springa, och detta var signalen till allmän kapp-löpning. Ynglingar och flickor, gubbar och gummor, alla sprungo för brinnande livet. Andrutna och svettiga nådde de stackars människorna kyrkportarna — de flesta dock för sent. Jag hörde till de lyckliga, som kommo in för att få en ståplats. Med stillheten och andakten i kyrkan var det till en början, som det kunde. De upprörda sinnena hade svårt att komma till ro. Men när omsider Günther Rammin börjar den doriska toccatan, som utgjorde förspelet till ingångspsalmen, blir det på en gång alldeles tyst i kyrkan. Bach har stillat oron. Och när man ser ut över den stora människomassan, riktigt känner man, att den firar högtid. Efter psalmsången — vad särskilt männen sjöngo! — följa ingångsord och »Bittruf», varpå Bach ånyo tar ordet. Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison förebeder han den andäktiga församlingen. Och efter li-

turgens »Ehre sei Gott in der Höhe» svarar församlingen »Sei Lob und Ehr' dem höchsten Gut», mäktigt, ja, himlastormande. Följer så ytterligare bön och evangeliet om änkans son i Nain, varpå Bachkantaten för den innevarande söndagen »Komm, du süsse Todesstunde» intonas. Hur förnimmer man inte det innerliga sammanhanget mellan det från altaret förelästa evangeliet och det av Bach från läktaren förkunnade! Prof. Smend bestiger predikstolen, och med Ebr. 2: 15 som text predikar han till innehållet innerligt och gripande, till formen mästerligt och med anknytning till den pågående festen om Människan och döden, Den heliga skrift och döden, J. S. Bach och döden och Vi själva och döden. Efter predikan följer den andra hälften av kantaten. Längre fram i liturgien är ännu en kantatsats inskjuten, kören ur kantat n:r 28 »Nun lob, mein Seel, den Herren». Som avslutning på den två timmar långa gudstjänsten spelades på orgeln den doriska fugan, och ingen lämnade kyrkan, förrän sista tonen förklingat.

Med denna gudstjänst var den stora festkörens insats i högtidligheterna avslutad. Vad hade den dessa dagar presterat? Tre stora verk av Schütz, samtliga a cappella, åtta Bachkantater och h-mollmässan. Det låter ju orimligt, men är dock nu ett fullbordat faktum. Nu kan ju en kör medverka på olika sätt. En dirigent måste ofta, på grund av omständigheter, över vilka han ej själv är herre, nödgas släppa fram körsatser i ett allt annat än färdigt skick. Här stod dock knappast något efter. Allt var så gott som fulländat. Vilket oerhört arbete måste icke ligga bakom! Man beundrar ej sällan en körprestation utan att ägna en tanke åt vilka offer som bringats för att nå det eftersträvade

målet. Festdirigenten, den för Bachs musik hänförde *Robert Laugs*, berättade för mig, att körens repetitioner ofta pågått ända till kl. $\frac{1}{2}$ 1 på natten. Heder åt en sådan kör och vår oförställda beundran för en sådan dirigent, som är i stånd att så entusiasmera, att det omöjliga blir möjligt.

Av medverkande vokalsolister må förutom de redan nämnda framhållas alten, Bachprimadonnan Maria Philippi från Köln, som för sina förtjänster särskilt om Bachvården nyligen hedrats med professorstitel, och basen Rudolf Bockelmann, vilken i fråga om såväl röst som föredrag visade sig vara en idealisk Bachsångare.

På aftonen kom så »Die Kunst der Fuge». I över 175 år har detta Bachs största instrumentala verk varit så gott som obekant. Numera göres i vida kretsar den åsikten gällande, att Bach icke, som man tidigare trott, skrivit verket endast för att praktiskt demonstrera alla upp-tänkliga slag av fugor, utan att han drivits härtill av samma skaparanda, vilken åstadkommit sådana arbeten som t. ex. Wohl. Klavier eller Inventionerna. Verket består, som bekant, av ej mindre än 19 satser, uppbyggda på ett och samma tema i d moll. Den omständigheten, att Bach icke, på ett undantag när, lämnat några anvisningar beträffande verkets instrumentation, skulle också vara ett bevis för att det här handlade endast om ett teoretiskt arbete. Till största delen låter sig ock verket speltekniskt lätt utföras på piano eller orgel. Men utan tveivel blir den oerhört rika polyfoni, som här pulserar, för åhöraren fullt förnimbar, först då varje stämma göres verkligt levande. Denna tanke besjälade en ung tysk, Wolfgang Gräser, vilkens förtjänst det är, att »Die Kunst der Fuge» äntligen dra-

gits fram i ljuset. På ett sätt som enligt samstämmiga vittnesbörd i fråga om genialitet och pietet icke lämnar något övrigt att önska, har Gräser instrumenterat verket för stråk- och blåsinstrument, de tvåstämmiga satserna dock undantagna, vilka bäst lämpa sig för cembalo eller orgel. För ett av dessa stycken skall för övrigt, som redan antytts, instrument (tangentinstrument) vara av Bach föreskrivet. Icke en not är tillfogad, utan slutfugan avbrytes precis på det ställe, där pennan föll ur handen på den på sitt dödsläger arbetande mästaren.

Denne Gräser, vars namn under Bachfesten var i vars mans mun, skulle förresten förtjäna ett eget kapitel. Född 1906 — fadern var läkare — utställde han i München vid 12 års ålder 150 målningar, som de stora tyska konsttidskrifterna ägnade en utförlig och gynnsam kritik. Senare studerade han musik under ledning av Karl Klingler. Som sextonårig upptäckte han »Die wahre Gestalt der Kunst der Fuge», och två år senare skrev han för Bachsällskapets årsbok (Bachjahrbuch 1924) en av alla Bachvänner mycket uppmärksamman analys över verket. Det största uppseende väckte han emellertid, då han 1926 hos Breitkopf u. Härtel utgav den vetenskapliga edition av »Die Kunst der Fuge», som sedermera lades till grund för verkets uruppförande i Leipzigs Thomaskirche under prof. Karl Straubes ledning och som även här, vid dess första framförande på en Bachfest, kom till användning. Men Gräsers saga blev kort. Den 13 juni i år gick han ur tiden, 21-årig, för egen hand. Ett fruktansvärt faktum, som icke kan nog beklagas. Men hans minne lever, och hans namn ställes vid sidan av Felix Mendelssohns, Matteuspensionens upptäckare.

Nu till utförandet av verket. Men först: Skulle detta av de allra flesta fullkomligt okända, av endast lärda, torra, på ett och samma tema och i en och samma tonart uppbyggda fugor bestående Bachverk kunna samla publik? Jag var i spänning av nyfikenhet, då jag denna gång anträdde min vandring till Stadthalle. Mina farhågor, att publiken äntligen skulle svika, visade sig vara ogrundade: en till sista plats fylld sal mötte även denna gång mina ögon. Men vilket sorl! Vad är det egentligen fråga om? Jo, överallt diskuteras »Die Kunst der Fuge», man och man emellan eller i grupper, alla med partitur, klaverutdrag eller en »Führer» i händerna. Så geht es los. Den berömda violakvartetten från München, med prof. Valentin Härtl som primarius, föredrar de fyra första fugorna under det stora auditoriets andlösa tystnad. Sedan höjer d:r Laugs taktpinnen, »Contrapunctus V», satt för stråkorkester och orgel, tager vid. Den ena fugan följer på den andra, man lyssnar och läser de lärda beteckningarna: »Canon alla Ottava, Canon alla Duodecima in Contrapunto alla Quinta» etc., läser och lyssnar. Efter två timmars musicerande har man nått slutfugan »a 4 soggetti», satt för stråkorkester, träblåsare, trumpeter, basuner och orgel. Mäktigt väller floden fram, ett *perpetuum mobile* i toner. Så med ens: det stannar av. De tystna, den ena stämman efter den andra. Finis musicæ! Mästaren har upphört att sjunga och spela »zu Gottes Ehre und zu Recreation des Gemüths». Pennan har fallit ur hans hand.

Det är dödstyst i salen. Någon reser sig. Andra följa exemplet. Ett ögonblick, och hela publiken står där med knäppta händer och sänkta huvuden. Orgeln intonerar Bachs svanesång, den orgelkoral, som mäs-

taren, när handen icke kunde mer och ögonen nekade att göra tjänst, dikterade för sin svärson Altnikol. Och i stilla andakt lyssnar församlingen till den bön, Johann Sebastian Bach i toner frambär, då han går att inför övermästaren avlägga räkenskap:

»Vor deinen Thron tret ich hiemit,
O Gott und dich demütig bitt!
Wend dein genädig Angesicht
Von mir betrübten Sünder nicht».

Den 16:de tyska Bachfesten är tillända. De som haft förmånen att deltaga i densamma, ha anammat Bachs evangelium innerligare och

uppriktigare än kanske någonsin tillföre. Bach har för dem blivit om möjligt ännu större och väldigare. En annan tonernas betvingare, Johannes Brahms, yttrade en gång: »Om all musik plötsligt skulle försvinna, alltså om av Beethovens, Schuberts och Schumanns verk in tet mera funnes till, så skulle visserligen detta smärta mig djupt, dock — otröstlig vore jag blott över förlusten av Johann Sebastian Bachs verk.» Ett överord, synes det. Och dock, ju mer man lyssnar till J. S. Bachs toner, ju mer man tränger in i hans verk, desto mer frestas man att helt instämma i detta kraftord.
David Åhlén.

Recensioner.

Från Svenska kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag ha några nya musikallier utkommit, som tarva uppmärksamhet från denna Tidskrifts sida. I den prisbilliga serien av körkompositioner för blandad kör, för kyrkligt eller åtminstone religiöst bruk ha en del nya nummer utkommit. Vi anteckna bland dessa några för denna Tidskrifts läsare bekanta körsaker: Bruckners: Vaka, kristen, kom att smaka; Brahms: Fader allsmäktig, all kärleks källa; nattvardspsalmen: Kom, o Jesu, väck mitt sinne, arrangerad av Otto Olsson, vilka tidigare utgivits som musikbilaga till denna Tidskrift. Av äldre från Hymnarium och Musica sacra väl kända hymner ha några klassiska tonsättare utvalts: Bachs arrangemang av Selneckers mel. till psalm 429: Jag kan ej rätt dig lova (tidigare brukad till nyårstexten: Nu kommen när och fjärran); Isaacs utomordentliga sättning till Innsbrucks-visan, här anpassad till texten i psalm 90 (fråga är väl, om det ej varit förmånligare att bruka någon av aftonpsalmernas text: 433 eller 442, detta både av rent praktiska skäl: köerna ha ett rätt stort antal passionshymner men få allmänna aftonhymner, men ock av andra skäl: melodien är på ett särskilt sätt sammanvuxen med den Gerhardttska aftonpsalmen); av Praetorius har upptagits julhymnen: Nu fröjde sig var kristen själ (föret publicerad i Musica sacra under texten: Gläd dig, du helga kristenhet). De nu le-

vande svenska kompositörerna representeras av J. Morén med: Se, vi gå upp till Jerusalem, av Otto Olsson med nattvardshymnen: Låt mig få bliva städs i dig, Himmelfärdsdagens psalm: Allt fullkomnat är, o Jesu, samt tacksägelsedagens: Lovsungen Herren, som i det höga. De yngre företrädas av Harald Cederwall med en beaktansvärd passions- och nattvardsmottett: O Guds lamm, och Tore Torlind med: Min högsta skatt, o Jesu kär.

Daniel Olson, tidigare bekant för denna Tidskrifts läsare genom sin körkomposition till den kristliga dagvisans ord (förra årgångens decembernummer) och genom en väl genomförd passionshymn: Du stilla grav, har samlat och utgivit ett tiotal *Körsånger för kyrkodrets högtider, komponerade för blandad kör*. I denna samling, som kan erhållas direkt från kompositören (adress: Ekeby, Strålsnäs) återfinner man med glädje de förut bekanta, vid sidan av nykomponerade. Olson håller sig gärna till psalmboken. Ur denna har han så gott som uteslutande hämtat sina texter. I ett par fall har han också prövat på att arrangera själva koralmelodien. Intressantast och mest lyckad av dessa senare synes mig hans sättning av psalm 21. En stilla försynthet och värdighet kommer till tals i hans hymner.

Kyrklig sång för ungdom i församling, skola och hem, utgiven genom Svenska